

Muzejní teorie a praxe v první polovině 20. století: příklad Jana Hofmana

Pavel Šopák

Museum Theory and Practice in the First Half of the 20th Century: the Example of Jan Hofman

Abstract: The art historian, conservationist and museum worker Jan Hofman (1883–1945), one of the leading lights in interwar heritage preservation in Czechoslovakia, is an overlooked figure in historical museology. As an art historian he followed the Viennese school of art history, and at the same time got to know the German authorities (from the group around Museumskunde magazine and German museum conventions), whom he portrayed for Czech readers. This powerful methodical influence was reflected in Hofman's concept of the modern museum, which would combine science and popularisation, be rigidly organised, with collections sorted and presented in the form of permanent exhibitions and at the same time as study depositories, and which would engage in its own, systematic publication work. In line with the theoretical principles of the time he transformed the Waldes Museum (a collection of buttons and clothes fasteners) in Prague-Vršovice, opened to the public in 1918. During the First Republic he lived in Slovakia, where he headed the Government Commissariat for the Protection of Monuments and lectured in museology at the Faculty of Philosophy of Comenius University in Bratislava. His activities and texts on the topic of museums must be seen as a distinctive contribution to museum theory and practice in the Czech lands in the first half of the 20th century.

Keywords: museum, historical museology, Jan Hofman, Zdeněk Wirth, Jindřich Waldes, Bratislava, Prague

Nedávné připomenutí výročí Lektorátu muzejnictví na brněnské univerzitě znovuotevřelo téma odborné přípravy muzejního pracovníka a současně téma historického vývoje této odbornosti v 19. století. Při té příležitosti byly vzpomenuy fenomény profesionalizace muzejní práce a edukace muzejních pracovníků zejména prostřednictvím odborných časopisů a muzejních sjezdů. Oceněn byl – opakovaně – Julius Leisching (1865–1933) jako jeden z prvních, kdo v českých zemích v době kolem roku 1900 této problematice věnoval pozornost.¹ Podobně i letošní sedmdesáté výročí úmrtí Jana Hofmana, jež připadlo na 24. ledna, skýtá příležitost připomenout zajímavou osobnost, z hlediska těchto a dalších aspektů muzejní teorie a praxe prakticky opomíjenou.

Jan Hofman,² v mládí užívající pseudonymu Ješek Hofman, se narodil 18. ledna 1883 v Praze. Po maturitě na gymnáziu v Truhlářské ulici studoval na Univerzitě Karlově práva (1902–1905) a dějiny umění (1906–1912). Právnícké vzdělání si doplnil ročním pobytem na univerzitě v Innsbrucku (1906) a uzavřel povinným dvoustepňovým rigorosem (1909 a 1910); vzdělání v oboru dějin umění završil doktorátem (1923), jež obdržel za práci *O klasicismu v pražské architektuře 19. věku*. V době studií se zapojil do činnosti Kruhu pro pěstování dějin umění. V letech 1916–1919 pracoval ve Waldesově muzeu šatních spínadel a když v roce 1919 vznikl v Bratislavě Vládný komisariát na ochranu pamiatok, o čtyři roky později přejmenovaný na Štátny referát na ochranu pamiatok na Slovensku, byl díky výborným

tematické
studie

1 KIRSCH, Otakar a JAGOŠOVÁ, Lucie. Vývoj Lektorátu muzejnictví 1922–1951. Devadesát let od počátků univerzitního vzdělávání muzejníků v českých zemích. *Muzeum*, 2013, roč. 51, č. 1, s. 3–16; KIRSCH, Otakar. (Po)zapomenutí nositelé paměti. *Německé muzejnictví na Moravě*. Brno: Paido, 2014, *passim*.

2 Ze starší literatury zejména ŠOPÁK, Pavel. *Jan Hofman – pokus o portrét*. *Umění*, 2003, roč. 51, č. 2, s. 109–121. Studie vychází mj. ze studia pozůstalosti Jana Hofmana v Literárním archivu Památníku národního písemnictví v Praze (LA PNP Praha).

doc. PhDr. Pavel Šopák, Ph.D.
Slezské zemské muzeum
pavel.sopak@szm.cz

- 3** HOFMAN, Jan. *Význam estetického momentu pro naši praxi ochrany památek. Zprávy památkové péče, 1938, roč. 2, č. 7, s. 105–106; HOFMAN, Jan. O pojmu a praxi ochrany domoviny. Zprávy památkové péče, 1940, roč. 4, č. 2, s. 17–19; HOFMAN, Jan. Nové technické dílo v starém městě, vesnici, přírodě. Praha: Česká matice technická, 1943.*
- 4** Na schůzi II. uměleckohistorické sekce dne 26. února 1916, viz *Památky archeologické, 1916, roč. 28, s. 261–262.*
- 5** ŠOPÁK, Pavel. Jan Hofman – Zdeněk Wirth: paralely do roku 1918 v oblasti ochrany památek a muzeologie. In: ROHÁČEK, Jiří a UHLÍKOVÁ, Kristýna (eds.). *Zdeněk Wirth pohledem dnešní doby. Praha: Artefactum, 2010, s. 85–106.*
- 6** Cit. dle ŠPĚT, Jiří. *Zdeněk Nejedlý a české muzejnictví. Muzejní a vlastivědná práce, 1978, roč. 16 (86), s. 2.*
- 7** SPEITKAMP, Winfried. *Die Verwaltung der Geschichte. Denkmalpflege und Staat in Deutschland 1871–1933. Göttingen: Vanderhoeck und Ruprecht, 1996, s. 130 a 422.*
- 8** Srv. KAVALÍR, František. *Regulace košířského hřbitova. Krása našeho domova, 1908, roč. 4, s. 51 a 80–81. K umělecko-historickému docenění náhrobní plastiky kolem roku 1800 viz HOFMAN, Ješek. Pražská plastika kol 1800. In: Ročenka Kruhu pro pěstování dějin umění za rok 1916. Praha, 1917, s. 48–50.*

vztahům se Zdeňkem Wirthem, vlivným úředníkem ministerstva školství a národní osvěty, pověřen jeho organizací. Po Dušanu Jurkovičovi, který v čele úřadu stál v letech 1919–1922, Hofman zaujal vedoucí post a zastával jej do prosince 1938, tj. téměř až do zániku referátu v roce následujícím. Současně působil jako lektor muzejnictví a ochrany památek na Komenškého univerzitě v Bratislavě (od 1922) a angažoval se v rozličných spolcích, odborných grémiích a komisích. Mnichov a rozpad státu jej jako další české úředníky donutil k opuštění Slovenska. Odešel do Prahy, avšak zhoršující se zdraví jej přimělo k lázeňským pobytům v Poděbradech. Zde také 24. ledna 1945 zemřel.

Hofmanův vztah k muzejní teorii a praxi lze rozdělit do tří časových, věcně na sebe navazujících etap, jimiž prochází několik společných motivů: důraz na systematickost a metodičnost muzejní práce, požadavek její komplexnosti, větší role organizační práce muzejníka nad činností badatelskou a metodické postuláty ochrany domoviny, která jej zajímala po celý život od studentských let po poslední roky života. Tehdy k této problematice publikoval několik závažných textů.³

První ze životních etap vymezme obdobím vysokoškolských studií přibližně do roku 1916. Ne dosti na tom, že Hofman vynikal pílí coby student; angažoval se v rozličných spolcích, hnutích a korporacích, například ve Svazu československého studentstva. Bez něj by nebyla myslitelná činnost Klubu za starou Prahu, v němž vykonával funkci jednatele (1907–1910) a publikoval na stránkách klubového věstníku materiálie ze stavebních dějin města.⁴ Již tehdy se sféra ochrany památek a činnost muzeí u Hofmana – jakož u celé jeho generace – potkávala a významově proplétala. Nebylo by na tom nic překvapivého, neboť tak tomu bylo po celé 19. století, avšak moderna metodicky rozdělila obě sféry – sféru ochrany památek a sféru muzeí. A právě metodičnost je příznačná pro celé Hofmanovo uvažování – pro něj i pro celou jeho generaci, zejména pro jeho vrstevníka Zdeňka Wirtha⁵ nebo Zdeňka Nejedlého. Nejedlého slova

na adresu proměny Národního muzea v letech před první světovou válkou charakterizují toto generační úsilí velice přesně: „*Muzeum prodělává obrodný proces, neboť kritické směry mladší dostávají se tu na místo, kde do nedávna vládla horlivá, ale ve své nekritičnosti nedostatečná škola stará.*“ Vedle kriticismu, tj. metodičnosti je to mezinárodní kontext muzejní práce. „*Bylo zajisté na čase otevřít v muzeu okna dokořán,*“⁶ apeloval Nejedlý na stránkách revue *Česká kultura* v roce 1914 a nepochybně tak vyjádřil aspekt muzejní práce, důležitý také pro Hofmana: onu otevřenost mezinárodním podnětům.

Hofman se především orientoval na muzejní a galerijní teorii a praxi a ochranu památek v německých zemích. Německo jej ovlivnilo zejména konceptem ochrany domoviny, která v českém prostředí našla zastání v činnosti okrašlovacích spolků a v časopise *Krása našeho domova* (od 1904). Pojetí, v Německu ražené hudebním skladatelem a ochráncem přírody Ernstem Rudorffem (1840–1916) a konzistentně vyjádřené v jeho klasickém díle *Heimatschutz* (1897 a více následujících vydání), spojovalo ochranu památek se zájmem o ochranu krajinného rámce, ochranu přírody a lidového umění a obecně všech projevů lidové kultury. Získalo značný ohlas díky každoročně pořádaným německým sjezdům ochránců památek. Hofman se účastnil dvou z nich – sjezdu v Salcburku (1911), což byl prvý a také poslední sjezd v některém z rakouských měst, a o dva roky později v Drážďanech.⁷ Příkladem uplatnění přístupu ochrany domoviny budiž otázka malostranského hřbitova v Košířích, pro jehož záchranu Hofman apeloval na zasedání Archeologického sboru Muzea Království českého, jehož byl členem. Jak dokumentují soudobé texty, košířský hřbitov nebyl vnímán jen jako památka historická, ale i přírodní, jako jakési muzeum pod širým nebem, kde se snoubí půvab přírodní scenérie a historie místa, jako místo estetických prožitků a umělecko-historického poznání.⁸

Základ Hofmanova uvažování o muzejní problematice poskytla soudobá literatura, a tu zvláště časopisy *The Museums Journal*,

vydávány v Sheffieldu od roku 1901, a *Museumskunde*, periodikum založené v Berlíně o čtyři roky později. Dále důvěrně poznal převážně německojazyčnou literaturu a s ní autority, jako byli Karl Kotschau, Wilhelm von Bode, Theodor Vollbehr, Otto Laufer a mnoho dalších. Hofman chápal ochranu památek neobyčejně široce a komplexně, soudě podle typologie, kterou prezentuje ve svých textech, a tu je nutno zdůraznit, nejde o konzistentní pojednání, nýbrž o komentovanou bibliografii současné literatury vesměs německé. Monumentiku (tento pojem sice neužíval, ale zřetelně měl na mysli jakousi komplexní nauku o památce jako specifické entitě) nadřazoval muzeologii, archivnictví a nauce o knihovnách.⁹ Pojem *muzeologie* se takto objevuje sice sporadicky, o to více cíleně ve vazbě k muzeu jako pouze jedné z institucionálních forem péče o památky. Z Hofmanova pojetí lze vyabstrahovat následující oborovou strukturu: v ambivalenci teorie a praxe vyděluje teorii muzeí – *teoretickou nauku* (tj. muzeologie v užším smyslu slova). Sem náleží Valentin Scherer, Hofmanem velmi ceněný,¹⁰ takže je to primárně historická muzeologie, která skýtá teoretické poučení o muzejní problematice pro současnost a budoucnost. K ní se přimyká muzejní pedagogika, tj. *sféra osvětových úkolů muzejních*, jak ji nazývá Hofman, a *vědecká organizace ochranná* (tj. institucionální muzeologie a typologie muzeí).¹¹ Pandánem muzejní teorii je muzejní praxe. Tu Hofman definuje jako *sféru ochranné techniky* a zařadil sem *všeobecnou muzejní techniku* jako nauku o vystavování (muzejní prezentaci) a *muzejní konservaci* – tento velmi moderní podobor muzeologie mu reprezentovali F. W. Rathgen, O. A. Rhousopoulos,¹² který o konzervaci referoval již na prvním mezinárodním archeologickém kongresu v Athénách (1905), nebo E. Perger a z českého prostředí Albín Stocký a Karl Krattner.¹³

Hofman nejenže studoval literaturu o muzeích, získal také velmi cenné praktické zkušenosti s muzejní problematikou – to když s Václavem Vilémem Štechem provedl instalaci výstavy střeleckých památek v Obecním domě a připravil pro ni od-

borný katalog čítající 238 položek. Předmluvu napsal člen společnosti ostrostřelců Jan Lerner a Štech s Hofmanem sestavili katalog s popisy artefaktů. Návštěvníci výstavy se mezi 30. zářím a 31. říjnem 1916 mohli seznámit s množstvím terčů, portrétů hodnostářů, krajin a vedut, malovaných alegorií, uměleckoprůmyslových předmětů ze skla či kovu, rukopisů a dalších památek. Metodicky šlo o pozoruhodnou akci, ukazující jak mladší generace opouštěla starožitnické pojetí ve prospěch moderní historiografie, konkrétně soudobého dějepisu umění. Vystihl to i recenzent publikace Zdeněk Wirth. „*Příležitostné výstavy velmi často samoděk pomáhají i jiným účelům, než který samy obmyslely,*“ což platí o recenzované výstavě, v níž „*vedle uctění tradice spolkové a cechovní, prodral se do popředí zájem umělecko-historický, vystavený materiál terčů a honosných nádob byl pojat jako dokument uměleckého vývoje.*“ Právě vývojový aspekt je určujícím metodickým konstruktem moderní muzeologie, jež Hofman užije ve všech dalších muzejních a výstavních projektech.¹⁴

Nazíráno souhrnně, Hofmanovy texty tvoří nesourodý celek materiálů (jako by Hofman nechtěl rezignovat na erudici historika umění) a koncepčně laděných příspěvků a publicistiky sledujících nazončené cíle. Z této mnohosti vyberme alespoň jeden text, který jeho kolegy působící v pražských institucích zaujal – text o venkovských a školních muzeích, což bylo téma, které přitahovalo Julia Leischinga i Maxe Dvořáka.¹⁵ Na Hofmanův příspěvek, publikovaný v roce 1916 na stránkách *Agrárního archivu*, reagoval kupříkladu historik umění Rudolf Kuchynka, jak dokládá lístek zaslaný Hofmanovi se vzkazem: „*Na základě přečtení Vašeho pozoruhodného článku Vesnická a školní muzea vzpomněl jsem si, že také dr. Wirth by si jej se zájmem přečetl. Proto Vás prosím, abyste mu jej laskavě poslal na adresu dr. W., nadporučík při c. k. domobranecký prapor č. 214 etapní pošta Zamošć.*“¹⁶

Jestliže Zdeněk Wirth jako mnozí další válečným zákopům neunikl, Hofmanův zdravotní stav nedovoloval aktivní účast ve válce, a tak se jeho pracovním působiš-

9 Toto pojetí se prosadilo v konceptu vlastivědy, např. ROUBÍK, František. *Příručka vlastivědné práce*. Praha: Jan Štenc, 1941, s. 44–69.

10 HOFMAN, Jan. Valentin Scherer – Deutsche Museen, Jena 1913 [recenze]. *Památky archeologické*, 1914, roč. 26, s. 240–241.

11 HOFMAN, Ješek. Výbor novější literatury na ochranu památek. *Obor teoretické nauky a vědecké organizace ochranné*. In: *Ročenka Kruhu pro pěstování dějin umění za rok 1915*, Praha, 1916, s. 37–40.

12 Hofman cituje Rhousopoulosův článek z *Museumskunde* 1911, 7, konkrétně RHOUISOPOULOS, Athanasios O.: *Über die Reinigung und Konservierung der Antiquitäten. Vorgetragen auf dem ersten Internationalen Archäologischen Kongress zu Athen*. Athen, 1905.

13 HOFMAN, Jan. Výbor literatury na ochranu památek. In: *Ročenka Kruhu pro pěstování dějin umění za rok 1916*, Praha, 1917, s. 41–43.

14 WIRTH, Zdeněk. J. Hofman a V. V. Štech, Katalog výstavy střeleckých památek c. k. priv. sboru měst. ostrostřelců v Praze. *Památky archeologické*, 1916, roč. 28, s. 268.

15 HOFMAN, Ješek. *Vesnická a školní muzea. Agrární archiv. Časopis pro dějiny venkova*, 1916, roč. 3, s. 97–106.

16 LA PNP Praha, *Pozůstalost Jana Hofmana*, inv. č. 2496, Rudolf Kuchynka Janu Hofmanovi, 7. června 1916.

17 Ročenka Kruhu pro pěstování dějin umění za rok 1917. Praha, 1918, s. 63.

18 HOFMAN, Ješek. Zpráva o činnosti Kruhu pro pěstování dějin umění za rok 1918. In: Ročenka Kruhu pro pěstování dějin umění za rok 1918. Praha, 1919, s. 62.

19 HOFMAN, Jan. Průvodce sbírkami Waldesova muzea v Praze-Vršovicích. Praha: Waldesovo muzeum, 1919, s. 3–5.

20 ŠOPÁK, Pavel. Jan Hofman ve Waldesově muzeu v Praze. In: Acta historica et muzeologica Universitatis Silesianae Opaviensis 4. Opava: Slezská univerzita, 1999, s. 68–82.

21 HOFMAN, Jan. Ochrana památek 1. Praha: vlastním nákladem, 1921. Na publikaci spolupracovali Jan Roubal, Albín Stocký, Václav Tille, Zdeněk Wirth a Augustin Žalud.

22 WIRTH, Zdeněk. Organizace ministerstva školství a národní osvěty Československé republiky. Umění, 1918–1921, roč. 1, s. 246–253.

23 STOCKMAN, Wiliam. 90. výročí vzniku štátnej ochrany prírody na Slovensku. Environmagazin, 2009, roč. 14, č. 5, s. 24–25; CIULISOVÁ, Ingrid. Historismus a moderna v pamiatkovej ochrane. Obnova stredovekej cirkevnej architektúry Slovenska. Bratislava: Veda, 2000, s. 131–149.

těm pro léta 1916–1919 stalo Waldesovo muzeum Praze-Vršovicích. Kolekci známého výrobce šatních spínadel Jindřicha Waldese (1876–1941) Hofman přetvořil v moderní muzejní instituci, překonav starožitnický koncept kabinetu, když vytkl muzeu za cíl být institucí s funkcí dokumentační, osvětovou, monumentickou i badatelskou (vědeckou). Aspekty moderního muzea, aplikované na původně privátní Waldesovu sbírku, naplnily všechny složky muzejní práce: 1. Plánovitě a cíleně akvizice podle struktury sbírky; 2. rozdělení muzea na expoziční a depoziční část a uspořádání stálé expozice na základě vnitřní logiky a doplnění o odbornou knihovnu a badatelnu; 3. badatelské využití materiálu spojené s vydáváním vlastního odborného časopisu (*Zprávy Waldesova muzea*) a vytvoření okruhu stálých přispěvatelů; 4. vybudování fototéky a fotolaboratoře; 5. publicita muzea prostřednictvím novinových zpráv a přednášek (například Hofmanova přednáška nazvaná *Pražské muzeum pro dějiny kroje – Waldesovo muzeum*, jež se uskutečnila ve fyzikálním ústavu české techniky dne 30. března 1917)¹⁷ a komentovaných prohlídek (např. pro členy Kruhu pro pěstování dějin umění dne 16. října 1918).¹⁸ Symbolicky, jako jakési završení jeho profesního spojení s Waldesovým muzeem – vyšel průvodce muzejními sbírkami. Z něj vysvitá, že materiál byl tříděn dle stylových kritérií s tím, že tvar „šatního spínadla“ koresponduje s „úhrnným tvarem šatu anebo kroje“ a odtud s celým uměleckořemeslným tvořením dané stylové epochy. Aby tento stylový proces byl objasněn a návštěvníku muzea tlumočen, je třeba nejen sbírek, ale i „archivu krojových obrazů“, odborné knihovny, „historickotechnologického archivu“ a odborných publikací, jimiž by bádání bylo prezentováno zájemcům.¹⁹ Možno říci bez nadsázky, že takto metodicky vedené muzeum bychom v českých zemích té doby hledali jen stěží.²⁰

Do druhé životní etapy Jana Hofmana patří také příprava pozoruhodné publikace *Ochrana památek*, neboť její texty psal kolektiv autorů již před první světovou válkou, ačkoliv kniha vyšla až v roce 1921.

Práci nutno chápat jako nejucelenější vyjádření metodiky muzejní praxe pro meziválečné období, jako důsledek reformního úsilí přelomu 19. a 20. století a recepce zahraničních, zejména evropských vlivů. Publikace vytváří základní typologii muzeí – muzea vlastivědná, venkovská a školní muzea a dále specializovaná muzea archeologická, etnografická a přírodovědná. Kupodivu chybí kategorie muzeí umění, tj. galerií. Velká pozornost je věnována evidenci sbírkových fondů, jejich smyslu a systematické muzejní prezentaci, badatelské a osvětové funkci muzeí.²¹

Skončila válka – a Hofmanovi se otevřela třetí etapa tvůrčí kariéry i názorového vývoje, etapa nejdůležitější a z hlediska pozdějšího Hofmanova hodnocení klíčová. Tuto třetí etapu Hofmanových aktivit v muzejní oblasti reprezentuje jeho angažmá ve prospěch ochrany kulturního a přírodního dědictví Slovenska. Metodická a ideová východiska Hofmanovy práce na Slovensku lze nalézt v programovém textu Zdeňka Wirtha o organizaci ministerstva školství a národní osvěty. Wirth akcentoval potřebu odborné kvalifikace úředníků, účinnou správu „věcí slovenských“, vznášel požadavek, aby stát „vytvářel a reprezentoval jen jednu kulturu, založenou na určité filozofii“, neboť „pro jinou kulturu může mít jen ochranu a podporu,“ aby prioritou se stala evidence a ochrana památek a aby muzea neunikala zájmu státu, neboť „jednotná organizace, vymezení kompetence a revize v muzejnictví republiky je stejně nezbytná jako organizace kteréhokoliv oboru veřejné činnosti.“²²

Bází pro ochranu a evidenci kulturního dědictví Slovenska se stal Štátny referát na ochranu pamiatok na Slovensku, jehož úkolem bylo chránit „výtvarné památky umělecké, historické, lidové i památky přírodní a chránit krajinný svéráz a domovinu,“²³ takže z podstaty věci úřad zasahoval také do sféry muzeí. Ostatně komplexnost a metodičnost přístupu ke svěřenému úkolu ve sféře ochrany kulturního a přírodního dědictví dokládá brožura z roku 1919, programově nadepsaná *Na ochranu národního majetku na Slovensku*. Podobných

textů napsal vícero; Hofman se v nich zasazoval o ochranu slovenských památek, protestoval proti jejich zavlčení do Maďarska, naléhal na jejich řádné metodické a odborné spravování, a to vše tváří v tvář politické nejistotě, v níž se Slovensko krátce po roce 1918 ocitlo.

Bylo třeba konstituovat základní kulturní instituce – a Hofman u toho nikdy nechyběl: V roce 1921 vznikla Umelecká beseda slovenská, jejíž se stal členem; v roce 1924 byla ustavena Spoločnosť Slovenského vlastivedného múzea v Bratislavě (1924) a v návaznosti na ni Slovenské vlastivedné múzeum,²⁴ v němž se zapojil do činnosti odborů historicko-archeologického, galerijního a pravěké archeologie. Zasazoval se o vhodné a současně důstojné umístění této nové celoslovenské instituce, když navrhoval její umístění do Grassalkowichova paláce nebo do nevyužitých prostor Primaciálního paláce, aktivně se zapojil do akviziční činnosti muzea zejména v oblasti dějin umění, do přípravy první stálé expozice (od 1930) i do vědeckého zpracování sbírek. Slovenské vlastivedné múzeum vydávalo sborník *Príspevky k praveku, dejinám a národopisu Slovenska*, který Hofmanovi přinesl příležitost publikovat. Analogicky Hofman uplatnil své organizační schopnosti a odborné znalosti ve Vedeckých ústavoch mesta Bratislavy. Šlo o produkt centralizace městských paměťových institucí, tj. muzea, archivu a knihovny, která připadla na rok 1923. Vedoucím činitelem vědeckých ústavů byl Ovídius Faust (1896–1972), s nímž Hofman připravil výstavu cechovních památek bratislavských řemeslníků. Také Ročenka vydávaná ústavy poskytla Hofmanovi publikační prostor.

Hofman se neomezoval jen na Bratislavu. Zaujala jej například myšlenka Spolku svätého Vojtecha v Trnavě založit regionální vlastivedné muzeum, jež by bylo na počest kněze, politika Hlinkovy lidové strany a předsedy Muzeální slovenské společnosti Františka Richarda Osvalda (1845–1926) pojmenováno muzeem Osvaldovým. To bylo veřejnosti skutečně otevřeno (1935), přičemž Hofman se podílel

na instalaci stálé expozice.²⁵ V roce 1933 vypracoval libreto expozice slovenské kulturní historie pro Slovenské národné múzeum v Turčianskom Svätom Martine. Deset místností měly vyplnit v časové linii od příchodu Slovanů na území nynějšího Slovenska po vznik Československého státu nejen originální artefakty, ale také pomocný materiál – diagramy se statistickými údaji, mapy, modely.²⁶ Konstrukt dějinného vývoje nadřadil nad reálné možnosti sbírkového materiálu; určující byla ostatně věrohodnost, přesvědčivost a konzistentnost výpovědi o slovenských dějinách artikulované specifickými muzeálními prostředky, což předznamenává praxi stálých expozic, jak se prosadila až dlouho po druhé světové válce. Základní intence – dosvědčit orientaci Slovenska k západní latinské kultuře – prochází mnohými Hofmanovými texty a tvoří součást soudobé kulturně politické strategie čechoslovakismu, doložitelné například popularizačním článkem o knížeti Pribinovi nebo přehledem dějin umění Spiše a Šariše.²⁷

Hofman svým členstvím ve Svazu československých muzeí od doby jeho vzniku jakož i v muzejní radě zajišťoval vazbu Slovenska k celostátnímu kontextu. Zápis zasedání muzejní rady, zveřejňované na stránkách *Věstníku Československého zemědělského muzea*, odkrývají rozsah jeho aktivit: referoval o stavu slovenských muzeí a o jejich rozvoji (například o založení muzea v Žilině), upozorňoval na nedostatky s jejich hmotným zabezpečením (například se zasazoval o stavbu budovy vlastivedného muzea v Bratislavě a Liptovského muzea v Ružomberoku) nebo referoval o zkušenostech z cest do zahraničí (např. o poměrech amerických muzeí).²⁸ Na Hofmanův návrh byl svolán sjezd Svazu pro rok 1936 do Levoče, přičemž součástí sjezdového programu bylo otevření tamního muzea a dále návštěvy židovského muzea v Prešově, muzea v Košicích a muzeí v Užhorodu a Jasíně na Podkarpatské Rusi.²⁹ Rezultát všech zkušeností se slovenskými muzei skýtá Hofmanův popularizační článek, sepsaný přibližně v polovině jeho slovenské mise

24 O vztahu Jana Hofmana a slovenských muzeí VALA-CHOVIČ, Pavol. *Zabudnuté výročie Jana Hofmana*. Múzeum, 1986, roč. 31, s. 54–60; dále CILISOVÁ, Ingrid. *Jan Hofman a slovenská památková starostlivosť*. *Pamiatky a múzea*, 1993, roč. 42, č. 2, s. 38–39.

25 HOFMAN, Jan. *Osvaldovo múzeum*. In: *Trnava 1238–1938*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1938, s. 335–338.

26 LIPTÁK, Ľubomír. *Múzea a historiografia na Slovensku v rokoch 1918–1945*. In: *Zborník Slovenského národného múzea – História* 29. Bratislava: Slovenské národné múzeum, 1989, s. 217–219.

27 CHALOUPECKÝ, Václav a HOFMAN, Jan. *Dva články o Pribinovi*. Bratislava: Ministerstvo školství a národní osvěty, s. d.; HOFMAN, Ješek. *Umělecké památky ve Spiši a Šariši*. In: *Památník III. valného sjezdu československých inženýrů a architektů*. Košice, 1923, s. 287–294.

28 *Věstník Československého zemědělského muzea*, 1935, roč. 8, s. 28, 73, 126 a 130; *Tamtéž*, 1937, roč. 10, s. 35–37.

29 *Věstník Československého zemědělského muzea*, 1936, roč. 9, s. 34, 33 a 131.

a určený pro širší čtenářskou obec.³⁰ V takových případech musel zvolit emocionálně podbarvenou řeč, aby na širší publikum zapůsobil, neboť si byl dobře vědom přežívajících patriarchálních vazeb ve slovenské společnosti.³¹

Naopak navenek, k českému (jakož i ke slovenskému, ovšem intelektuálně náročnějšímu publiku) se Hofman obrátil knihou *Staré umění na Slovensku* (1930). Vyšla v Praze v prestižní edici Ars řízené Bohumilem Markalousem a doplnilo ji množství obrazového materiálu. Stala se produktem Hofmanova poznání umělecko-historické problematiky Slovenska nejen na základě starší literatury, ale především na základě znalosti regionálních muzejních sbírek a památek. Muzejní fondy zde implicitně figurují jako základ pro syntetický obraz vývoje výtvarného umění Slovenska a naopak, publikace dosvědčuje smysl řádně vedeného muzea pro historickou vědu. Hofman si za svou nejdůležitější monografii vysloužil řadu pozitivních reakcí z důvodu kulturně politických: pro radikální rozchod s interpretační tradicí, rozvíjenou německými a maďarskými historiky.³² *Staré umění na Slovensku* se stalo autorovým nejdůležitějším knižním titulem a trvalou připomínkou odkazu Jana Hofmana – historika umění, památkáře i muzejníka.

Použité zdroje

CIULISOVÁ, Ingrid. *Historismus a moderna v pamiatkovej ochrane. Obnova stredovekej cirkevnej architektúry Slovenska*. Bratislava: Veda 2000.

CIULISOVÁ, Ingrid. Jan Hofman a slovenská památková starostlivost. *Pamiatky a múzeá*, 1993, roč. 42, č. 2, s. 38–39.

HOFMAN, Ján. *Chránme pamiatky našich otcov!* Bratislava: Zemedelské múzeum, 1938.

HOFMAN, Jan. *Nové technické dílo v starém městě, vesnici, přírodě*. Praha: Česká matice technická, 1943.

HOFMAN, Jan. *Ochrana památek 1*. Praha: vlastní nákladem, 1921.

HOFMAN, Jan. O pojmu a praksi ochrany domoviny. *Zprávy památkové péče*, 1940, roč. 4, č. 2, s. 17–19.

HOFMAN, Jan. Osvaldovo múzeum. In: *Trnava 1238–1938*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1938, s. 335–338.

HOFMAN, Jan. *Průvodce sbírkami Waldesova musea v Praze-Vršovicích*. Praha: Waldesovo museum, 1919.

HOFMAN, Ján. Slovenské sbierky a múzeá. *Prúdy*, 1927, roč. 11, s. 365–370.

HOFMAN, Jan. Valentin Scherer – Deutsche Museen, Jena 1913 [recenze]. *Památky archeologické*, 1914, roč. 26, s. 240–241.

HOFMAN, Jan. Výbor literatury na ochranu památek. In: *Ročenka Kruhu pro pěstování dějin umění za rok 1916*. Praha, 1917, s. 41–43.

HOFMAN, Jan. Význam estetického momentu pro naši praksi ochrany památek. *Zprávy památkové péče*, 1938, roč. 2, č. 7, s. 105–106.

HOFMAN, Ješek. Pražská plastika kol 1800. In: *Ročenka Kruhu pro pěstování dějin umění za rok 1916*. Praha, 1917, s. 48–50.

HOFMAN, Ješek. Umělecké památky ve Spiši a Šariši. In: *Památník III. valného sjezdu československých inženýrů a architektů*. Košice, 1923, s. 287–294.

HOFMAN, Ješek. Vesnická a školní muzea. *Agrární archiv. Časopis pro dějiny venkova*, 1916, roč. 3, s. 97–106.

HOFMAN, Ješek. Zpráva o činnosti Kruhu pro pěstování dějin umění za rok 1918. In: *Ročenka Kruhu pro pěstování dějin umění za rok 1918*. Praha, 1919, s. 62.

CHALOUPECKÝ, Václav a HOFMAN, Jan. *Dva články o Pribinovi*. Bratislava: Ministerstvo školství a národní osvěty, s. d.

(šifra) K. Jan Hofman – Staré umění na Slovensku. *Prúdy*, 1931, roč. 15, s. 107–108.

KAVALÍR, František. Regulace košířského hřbitova. *Krásy našeho domova*, 1908, roč. 4, s. 51 a 80–81.

KIRSCH, Otakar. *(Po)zapomenutí nositelé paměti. Německé muzejnictví na Moravě*. Brno: Paido, 2014.

30 HOFMAN, Ján. *Slovenské sbierky a múzeá. Prúdy*, 1927, roč. 11, s. 365–370.

31 Například HOFMAN, Ján. *Chránme pamiatky našich otcov!* Bratislava: Zemedelské múzeum, 1938. Ve frontispice publikace byl zařazen snímek Adreje Kmetě, zakladatele Slovenské muzejní společnosti, jak se modlí před starobylym křížem v Trpině.

32 (šifra) K. Jan Hofman – *Staré umění na Slovensku. Prúdy*, 1931, roč. 15, s. 107–108; MATĚJČEK, Antonín. *Staré umění na Slovensku. Národní listy*, 1932, roč. 72, č. 110, 20. dubna, s. 8; RICHTER, Václav. *Staré umění na Slovensku. Lidové noviny*, 1931, roč. 39, č. 49, 28. ledna, s. 7.

- KIRSCH, Otakar a JAGOŠOVÁ, Lucie. Vývoj Lektorátu muzejnictví 1922–1951. Devadesát let od počátků univerzitního vzdělávání muzejníků v českých zemích. *Muzeum*, 2013, roč. 51, č. 1, s. 3–16.
- LIPTÁK, Ľubomír. Múzea a historiografia na Slovensku v rokoch 1918–1945. In: *Zborník Slovenského národného múzea, História* 29. Bratislava, 1929, s. 217–219.
- MATĚJČEK, Antonín. Staré umění na Slovensku. *Národní listy*, 1932, roč. 72, č. 110, 20. dubna, s. 8.
- Památky archeologické*, 1916, roč. 28, s. 261–262.
- RICHTER, Václav. Staré umění na Slovensku. *Lidové noviny*, 1931, roč. 39, č. 49 (28. ledna), s. 7.
- RHOUSOPOULOS, Athanasios O.: *Über die Reinigung und Konservierung der Antiquitäten*. Vorgetragen auf dem ersten Internationalen Archäologischen Kongress zu Athen. Athen, 1905.
- ROUBÍK, František. *Příručka vlastivědné práce*. Praha: Jan Štenc, 1941.
- SPEITKAMP, Winfried. *Die Verwaltung der Geschichte. Denkmalpflege und Staat in Deutschland 1871–1933*. Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 1996.
- STOCKMAN, Wiliam. 90. výročie vzniku štátnej ochrany prírody na Slovensku. *Enviromagazín*, 2009, roč. 14, č. 5, s. 24–25.
- ŠOPÁK, Pavel. Jan Hofman – pokus o portrét. *Umění*, 2003, roč. 51, č. 2, s. 109–121.
- ŠOPÁK, Pavel. Jan Hofman – Zdeněk Wirth: paralely do roku 1918 v oblasti ochrany památek a muzeologie. In: ROHÁČEK, Jiří a UHLÍKOVÁ, Kristýna (eds.). *Zdeněk Wirth pohledem dnešní doby*. Praha: Artefactum, 2010, s. 85–106.
- ŠOPÁK, Pavel. Jan Hofman ve Waldesově muzeu v Praze. In: *Acta historica et muzeologica Universitatis Silesianae Opavensis* 4. Opava, 1999, s. 68–82.
- ŠPĚT, Jiří. Zdeněk Nejedlý a české muzejnictví. *Muzejní a vlastivědná práce*, 1978, roč. 16 (86), s. 1–5.
- VALACHOVIČ, Pavol. Zabudnuté výročí Jana Hofmana. *Múzeum*, 1986, roč. 31, s. 54–60.
- Věstník Československého zemědělského muzea*, 1935, roč. 8, s. 28, 73, 126 a 130.
- Věstník Československého zemědělského muzea*, 1936, roč. 9, s. 34, 33 a 131.
- Věstník Československého zemědělského muzea*, 1937, roč. 10, s. 35–37.
- WIRTH, Zdeněk. J. Hofman a V. V. Štech, Katalog výstavy střeleckých památek c. k. priv. sboru měst. ostrostřelců v Praze. *Památky archeologické*, 1916, roč. 28, s. 268.
- WIRTH, Zdeněk. Organizace ministerstva školství a národní osvěty Československé republiky. *Umění*, 1918–1921, roč. 1, s. 246–253.

Obrazová příloha

Obr. 1: Jan Hofman, Památník národního písemnictví Praha, reprofoto autor.

Obr. 2: Záhavní prvního čísla prvního ročníku Zpráv muzea knoflíků, 1916, reprofoto autor.

Obr. 3: František Kysela, Ex libris knihovny Waldesova muzea v Praze-Vršovicích, dřevoryt 10 x 6,5cm, 1918, Památník národního písemnictví v Praze, reprofoto autor.

Obr. 4: Jan Hofman, Staré umění na Slovensku, 1930, obálka knihy, reprofoto autor.

